

MOLNÁR ANNAMÁRIA

Dante és az állatvilág

**CRIMI, Giuseppe – MARCOZZI, Luca (szerk.) (2013),
Dante e il mondo animale, Roma, Carocci editore, 228**

Dante születésének 750. évfordulója 2015-ben a számos ünnepi konferencia megrendezésén túl alkalmat adott arra, hogy a *sommo poeta* életműve kapcsán korábban megjelent tanulmánykötetek ismét kiemelt figyelemben részesüljenek. Jelen kötet, amely a valós és képzeletbeli állatok szerepét vizsgálja Danténál, az Università di Roma Tre 2012. június 5-én rendezett tudományos ülésének anyagát közli. Mivel a dantei *corpus*ban a különféle állatok rendkívül összetett egységet alkotnak, az előadók célkitűzése az volt, hogy egy-egy jól körülhatárolható témában vázolják fel Dante és az állatvilág kapcsolatát, különös tekintettel az *invenió*kra és az egyes állatok irodalmi eredetére. A jeles évfordulón túl a könyv jelentőségét az adja, hogy 2015-ben elnyerte a *Fondazione Marco Besso* rangos Giacomo Lumbroso-díját.

Dante kiemelt szerepet szán az állatvilágnak, amely számos esetben ihlető forrása, valamint alkalmat teremt számára, hogy párhuzamot vonjon egy-egy állat és az általa szimbolizált erények/bűnök között. A száznál is több állatalakot felvonultató *Színjáték*ban már a *Pokol* első énekében sor kerül Dante és a három vadállat találkozására, amelyek maguk is egy-egy bűn szimbólumai: a párduc/hiúz a kéjvágyé, az oroszlán a gőgé, a farkas a kapzsiságé. A három vadállat jelentőségét, *incipit*ben betöltött szerepét hangsúlyozza Franco Suitner *Le tre fiere di Dante, la Queste e il Gatto lupo* című tanulmánya, párhuzamot vonva az I. ének fenevadjai és a „*gatto lupo*”, valamint a három középkori műben a helyes útról letértek és az állatszimbolika között.

A *Színjáték*-beli állatok többsége a *Pokol*ban található, velük a kötet több tanulmánya is foglalkozik, ám Dante teljes életművében kiemelt szerep jut a különböző állatoknak, amelyek többsége a pozitivistá értelmezéssel szemben nem a természet közvetlen megfigyeléséből, hanem az irodalmi hagyományból származik. A források azonosítása után a pozitivistá Dante-kép fokozatosan átalakult, a természettel közvetlen kapcsolatban lévő költő-megfigyelőről a különféle állatok

metaforikus és erkölcsi értelmezése az antik és középkori irodalom recepciójára helyeződött. A szakirodalomban e szemléletbeli váltás egyes állomásait mutatja be Giuseppe Crimi írása, részletes bibliográfiával, a kutatás újabb irányaira is felhíva a figyelmet.

Az antik irodalom Dantéra gyakorolt hatásával foglalkozik Sonia Gentili *Il mostro divoratore nell'Inferno di Dante: modelli classici* című munkájában. A vergiliusi hagyományból kiindulva mutatja be a pokol szájának nagy, falánk szörnyként történő ábrázolását annak keresztény hagyományba történő átültetéséig, valamint kitér Cerberus és a Hárpiák keresztény olvasataira. Gentili figyelmét nem kerülik el a Vergilius által elutasított, ám kommentátora, Servius által rekonstruált mitológiai hagyományok sem. A képzeletbeli lények elemzését folytatja Giuseppe Izzi („*variarum monstra ferarum*”: *dal Minotauro ai Centauri*), aki az újabb tudományos kutatások figyelembevételével foglalkozik alakjukkal, valamint a Minotaurus és Pasiphae keresztény újraértelmezését tárgyalja, főként a *Purgatóriumra* koncentrálna.

A *Színjáték* tanúsága szerint Dante számára értékes forrásul szolgáltak az aiszóposzi állatmesék, illetve a középkorban nagy hagyománnyal rendelkező tanmesék. Luca Marozzi *Dante e Esopo* című tanulmányában megvizsgálja az aiszóposzi szöveghelyeket Danténál, illetve áttekinti Dante és a középkori Aiszóposz-hagyomány kapcsolatát tárgyaló kutatók eredményeit. A szerző tanulmányát Ciampolo Navarrese alakjának a falusi és a városi egér történetével való szellemes párhuzamba állítása zárja.

A dantei források tárgyalása során nem szabad megelégedni a bestiáriumokról, a középkor zoológiai ismereteinek fontos dokumentumairól sem. A XIII–XIV. század állatokról kialakított képének sokszínűségét Brunetto Latini *Tresor*-jának olasz nyelvű változatain keresztül mutatja be Marco Giola *Per l'immaginario zoologico tra Due e Trecento: tre stravaganze del Tesoro toscano* című munkájában. E szövegvariánsok számos kiegészítést tartalmaznak az eredeti Brunetto-műhöz képest. A szerző – az egyes szövegváltozatokat összevetve – e betoldások közül hármat tárgyal, a csiga, a falkában úszó hal (*pesce roardo*, ami nagy valószínűséggel az arisztotelészi πυῶδες kifejezésre utal), a sárkánykígyó és a kereszt vipera kapcsán.

Danténál több példát is látunk arra, hogy az egyes állatalakok a bestialitást nem mint bűnt, a *condicio humaná*tól való eltávolodást testesítik meg. A témával a kötet három tanulmánya foglalkozik részletesebben. Paolo Falzone a *Dante e la nozione aristotelica di bestialità* című tanulmányában a *Nikomakhoszi etika* hetedik könyvében felvázolt állatiasság–felfogás dantei recepcióját elemzi, különös hangsúlyt fektetve két szöveghelyre: a *Vendégség* harmadik értekezésének egy részletére, valamint a *Pokol* tizenegyedik énekében elhangzó vergiliusi szavakra („*a bamba baromság*”, *Pokol*, XI, 82). Giuseppe Ledda tanulmánya, a *Per un bestiario di Malebolge* azt fejti ki, hogy az állati jelenlétet érdemes a középkor tudományos

ismeretei és állatszimbolikája tükrében vizsgálni. Ezt követve mutat be néhány állatot, köztük a skorpiót, a hamisítók bugyrának állatait, a férgeket és Aegina hangyáit. Mira Mocan „*Io come capra, ed ei come pastori*” (*Purg.*, XXVII, 86) *Figure della contemplazione nella Commedia* című tanulmánya Dante önreflexióját hangsúlyozza, amikor a költő saját magát és vezetőit hegyek között menedéket kereső kecskékhez és őket kísérő pásztorokhoz hasonlítja. Az *Énekek énekének* értelmezési hagyományaira utaló kép a bibliai és egyéb irodalmi források feldolgozásának fontosságát emeli ki.

Silvia Finazzi egy sajátos szemszögből közelít a témához: *Il „sus balteatus” e la bolgia che „assanna”: animali e retorica in Dante* című tanulmánya olyan dantei szöveghelyeket vizsgál, amelyekben a különféle retorikai eszközök állatvilágból vett elemekkel kapcsolódnak össze. Munkája első felét *A nép nyelvén való ékesszólásról* című műben megjelenő *convenientia* és *discretio* fogalmak köré építi, valamint a *sus balteatus* technikai-retorikai hátterét tárgyalja. Majd az *assannare/azzannare* (*Pokol*, XVIII, 99) ige átvitt értelmét vizsgálja, amely a hízelgők bugyrában a részleges állati átváltozásokat igazolja.

Vígh Éva *Il bestiario moralizzato di Dante e la fisiognomica* című tanulmánya a Dante idejében ismert antik és középkori fiziognómiai művek alapján a *Pokol* első énekében feltűnő három fenevadat és Geryon alakját elemzi a zoomorf fiziognómia jegyében, bizonyítandó, hogy e jegyek igazolják vagy tagadják, de mindenképpen gazdagítják az állatszimbólumok általánosan elfogadott interpretációját.

A szerzők, bár egyértelműen a *Színjátékra* helyezik a hangsúlyt, mégis átfogó képet adnak Dante állatvilággal való kapcsolatáról, az exegézis sajátos módjaira, a filológia fontosságára hívják fel a figyelmet, s értékes munkáikkal hozzájárulnak a téma iránt érdeklődők ismereteinek bővítéséhez és rendszerezéséhez.

